

Katarzyna E. Derlatka

Uniwersytet Łódzki

 ORCID ID: 0000-0002-8120-6478

OBLICZA WOJNY

TOM 11 • SPOŁECZNE SKUTKI WOJEN

ŁÓDŹ 2024 • ISBN 978-83-8331-661-1 • s. 345-360

<https://doi.org/10.18778/8331-662-8.16>

MIGRACJA LUDNOŚCI W WYNIKU WOJNY W SYRII OD 2011 ROKU JAKO ZAGROŻENIE BEZPIECZEŃSTWA MIĘDZYNARODOWEGO

Streszczenie. Artykuł ten poświęcony jest fali migracyjnej wywołanej wojną w Syrii trwającą od 2011 r. i analizie możliwości wykorzystania masowej migracji ludności do destabilizacji Unii Europejskiej i innych obszarów na świecie, by wpłynąć na sytuację geopolityczną. Masowe migracje ludności mogą stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa, wpływają na politykę wewnętrzną i zagraniczną państw. Efekt wykorzystania migrantów dla własnych celów i zmiany na szachownicy międzynarodowej widać szczególnie w 2023 r. Fala migracji z Syrii, a następnie z innych krajów Bliskiego Wschodu i Afryki, okazała się doskonałym narzędziem w rosyjskiej wojnie hybrydowej przeciw Zachodowi, w osiąganiu celów strategicznych przez stosowanie szantażu i nacisku na międzynarodowych graczy, również w sprawie wojny na Ukrainie, w którą zaangażowanych jest wiele państw na świecie.

Słowa kluczowe: wojna, Syria, migracja, uchodźcy, bezpieczeństwo, kryzys humanitarny, bezpieczeństwo globalne

Wojny wywołują wiele społecznych skutków, które mogą mieć długotrwały wpływ na ludzi i społeczeństwa. Pierwszym skutkiem wojny jest zniszczenie infrastruktury i mienia poprzez konwencjonalne działania. Prowadzi to do degradacji jakości życia ludzi i może utrudnić lub uniemożliwić normalne funkcjonowanie społeczeństwa. Skutki wojny to także straty w kulturze i dziedzictwie narodowym, kryzysy ekonomiczne, dochodzi do zniszczenia infrastruktury, rosną koszty prowadzenia wojny. Wojny to straty w ludziach, wielu zabitych, rannych i uchodźców. Rodziny i społeczności dotknięte wojną często doświadczają traumy, biedy i utraty bliskich, dochodzi do naruszeń praw człowieka, morderstw, tortur, gwałtów i innych form przemocy, do wzrostu przestępczości i korupcji, z powodu chaosu i dezorganizacji ułatwiających działania przestępców. Konsekwencją takiej kumulacji negatywnych zdarzeń są migracje. By zapewnić uchodźcom ochronę i aprowizację tworzy

się obozy i wspiera migrantów, co powoduje dalsze problemy społeczne także poza obszarem objętym wojną. Pojawiają się trudności w integracji i przystosowaniu się do nowych warunków życia. Zwiększa się nienawiść między różnymi grupami społecznymi i narodami. Narastają dalsze konflikty i przemoc, nawet po zakończeniu wojny lub przeniesieniu jej na inne obszary. Migracja może zostać wykorzystana jako narzędzie w wojnie hybrydowej do agresji na inne państwa, osłabienia ich lub wywołania określonego na nie wpływu, by osiągnąć postawiony cel. Przybliżenie okoliczności masowej fali migracji ludności z Bliskiego Wschodu, związanej z trwającą od 2011 r. wojną w Syrii, pomoże wskazać, jak migracja może zostać wykorzystana przez państwa, dla których destabilizacja bezpieczeństwa międzynarodowego jest elementem ich strategii. Należy podkreślić, że masowe migracje ludności mogą stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa, wpływają na politykę wewnętrzną i zagraniczną różnych państw, a konkretne państwa mogły wykorzystać masową migrację ludności z Bliskiego Wschodu do destabilizacji Unii Europejskiej (UE) i innych obszarów na świecie w celu wpłynięcia na sytuację geopolityczną.

Wojna w Syrii i powstanie fali migrantów

Wojna domowa w Syrii zaczęła się na przełomie 2011 i 2012 r. Początkowo miały miejsce masowe demonstracje antyrządowe, które z biegiem czasu zmieniły się w otwarty konflikt zbrojny. Wojna ta wywołała największą katastrofę humanitarną od czasów II wojny światowej (podobne skutki wywołała agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę¹). Zaczęło się od wojny domowej, do której impulsem było uaktywnienie opozycji w wielu państwach arabskich, tzw. arabska wiosna, w Syrii jednak – z uwagi na zamrożone głębokie podziały i konflikty – „arabska wiosna” przybrała formę otwartego konfliktu zbrojnego. W 2011 r. w mieście Dara doszło do aresztowania kilkunastu uczniów za wypisywanie na murach hasel prodemokratycznych. Incydent ten wyprowadził na ulice tysiące demonstrantów. Podobne protesty wybuchły w kolejnych miastach, potem w całej Syrii. Rząd Baszszara al-Asada wysłał przeciw demonstrantom wojsko, oddziały prewencji,

¹ Od 2014 r. trwa inwazja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę. Według danych UNHCR uchodźcy z Ukrainy zarejestrowani w Europie to: 5 910 900 osób (18 VII 2023), uchodźcy z Ukrainy zarejestrowani poza Europą 353 100 (1 VII 2023), uchodźcy z Ukrainy zarejestrowani na całym świecie 6 264 000 (18 VII 2023), <https://data2.unhcr.org/en/situations> (dostęp: 19.07.2023).

funkcjonariuszy służb bezpieczeństwa oraz cywilne bojówki, przedstawiając demonstrantów i swoich przeciwników jako terrorystów. Doprowadził do wzmocnienia w Syrii konfliktów pomiędzy rządzącymi szyitami (alawici) a większością sunnicką. Atakowanie miejscowych sunnitów wywołało odpowiedź zbrojną ze strony protestujących, a z sunnickich krajów Zatoki i Afryki Północnej napływali licznie bojownicy². W armii doszło do rozłamu. Szyiscy żołnierze dezercerowali do „Wolnej Armii Syrii”. Dżabhat an-Nusra (odłam Al-Kaidy) poparła syryjską opozycję, a dla Kurdów na północy Syrii pojawiła się szansa walki o autonomię.

W 2013 r. cały region podzielony był na popierających Asada szyitów oraz zwolenników rebeliantów – sunnitów. Reżim Asada oskarżono o wykorzystanie broni chemicznej. Działanie to potępiły USA i włączyły się w szkolenia rebeliantów, natomiast Rosja, posiadająca w Syrii bazy wojskowe, poparła reżim. Wspólnie z Chinami wносиła o poparcie ONZ interwencji w ramach walki z terroryzmem³. W 2014 r. powstało Państwo Islamskie w Iraku i Syrii (ISIS). W 2015 r. Turcja zbombardowała kurdyjskich partyzantów, którzy powstrzymywali rozwój ISIS. We wrześniu działania Kurdów i ISIS zdobywających kolejne terytoria powstrzymała rosyjska interwencja. Federacja Rosyjska twierdziła, że walczy z ISIS, a bombardowała głównie antyasadowską opozycję, również tę popieraną przez USA.

Intensywne działania zbrojne od początku konfliktu generowały fale uciekinierów z Syrii. Pierwsza fala migracji wojennej z Syrii miała miejsce w latach 2011–2014 i wyniosła 2 800 000 uciekających, głównie do Turcji, Libanu, Jordanii, Iraku i Egiptu. Kolejna fala migracji w 2015 r. miała podobne destynacje, ale część osób kierowała się także do UE poprzez wschodni, śródziemnomorski szlak migracyjny i drogę lądową z Turcji do Grecji lub Bułgarii. Do Europy trafiło 4 400 000 osób z Syrii i Iraku, z czego 2 500 000 przejęła Turcja. Syryjskich uchodźców przyjęły: Liban około 1 000 700, Jordania około 635 000, Irak 245 000 i Egipt 117 500. W sumie ok. 6 500 000 Syryjczyków zostało uchodźcami, a szacunki wskazują, że pomocy humanitarnej będzie potrzebowało też około 13 500 000 ludzi w Syrii⁴.

² M. WEISS, H. HASSAN, *ISIS. Wewnątrz armii terroru*, Burda, Warszawa 2015, s. 216–218.

³ Vide: M. KACZMARSKI, *Chiny wobec rosyjskiej interwencji w Syrii*, „Komentarze OSW”, 19 I 2016, nr 193.

⁴ Vide: R. KOSTRZYŃSKI, *65,3 mln osób przymusowo przesiedlonych – kolejny rekord w statystykach*, UNHCR, <https://www.unhcr.org/pl/363-plwiadomosci2016653-mln-osob-przymusowo-przesiedlonych-kolejny-rekord-w-statystykach.html> (dostęp: 21.12.2024); *Syrian Arab Republic – Humanitarian Snapshot*, OCHA, 29 II 2016; UNHCR, *Syria Regional Refugee Response*, dane z 7 II 2016 r.

Polityka migracyjna

W 2015 r. do Unii Europejskiej przybyło najwięcej migrantów w jej historii. Dane z agencji ds. kontroli granic UE (Frontex) wskazywały, że zewnętrzną granicę wspólnoty nielegalnie przekroczyło 1 800 000 ludzi, 10 razy więcej niż w 2014 r.⁵ Masowa migracja ludności z objętej wojną Syrii uruchomiła proces nielegalnej migracji (ekonomicznej) z innych krajów, głównie z Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki⁶. Czynniki wpływające na takie migracje są różne, to m.in. chęć opuszczenia danego miejsca – z różnych powodów: oczekiwanie zmiany, alternatywa dla dotychczasowego życia, możliwość znalezienia pracy. Samo przedostanie się do wybranego celu nie oznacza końca trudności. Migranci napotykają bariery społeczne, polityczne, językowe, kulturowe czy infrastrukturalne. Wspomniany napływ dużej liczby migrantów na południe Europy generował i nadal generuje problem: ludziom, którzy muszą przejść określone procedury rejestracyjne i przebywają w przepełnionych obozach tymczasowych do czasu relokowania ich do innych krajów UE, trzeba zapewnić humanitarne traktowanie. Dynamika kryzysu humanitarnego w Syrii wymagała szybkiej reakcji międzynarodowej. Główne działania UE dotyczyły takich obszarów jak wspólny system azylowy, ochrona zewnętrznych granic i skuteczne zarządzanie strefą Schengen. W grudniu 2011 r. przyjęto Dyrektywę Parlamentu Europejskiego 2011/95/UE. Dokument ten określał zasady kwalifikowania cudzoziemców do ochrony międzynarodowej, przyznawania statusu uchodźcy i ochrony uzupełniającej. Priorytetem było wyeliminowanie zjawiska tzw. turystyki azylowej, która pojawiła się wraz z migracją na skutek wojny w Syrii. Natomiast działania międzynarodowe wobec kryzysu humanitarnego w Syrii dotyczyły presji migracyjnej oraz poprawy warunków życia Syryjczyków. Ze względu na to, że napływ ludności do UE odbywał się głównie wschodnim szlakiem śródziemnomorskim do Grecji i Włoch, 18 marca 2016 r. została podpisana umowa pomiędzy Republiką Turcji a Unią Europejską, w której ustalono, że uchodźcy syryjscy z Grecji będą odsyłani do Turcji, która ma kontrolować i blokować szlaki migracyjne przez swój kraj.

⁵ *General Report 2015*, Frontex, 2016, s. 6.

⁶ *Ibidem*. Szlaki do krajów UE, 2015 r.: zachodni (śródziemnomorski) – granica z Hiszpanią, centralny (śródziemnomorski) – granica z Włochami, wschodni (śródziemnomorski) – granica z Grecją, bałkański – granica serbsko-węgierska, wschodnioeuropejski – granica z Polską.

Takie działanie z biegiem czasu zmniejszyło liczbę uchodźców napływających do Europy⁷.

Od 2015 r. kwestię powstrzymania nielegalnej migracji reguluje Europejska Polityka Sąsiedztwa (EPS) wobec partnerów północnoafrykańskich i bliskowschodnich⁸. Dokument ten dotyczy współpracy UE z państwami południowego Morza Śródziemnego w sprawie przesunięcia obowiązku kontroli migracji na państwa tranzytowe. Żeby usprawnić ten proces UE udziela pomocy i wspiera władze Tunezji, Maroka i Egiptu⁹. Należy tu podkreślić, że proceder napływu imigrantów do Europy jest konsekwencją wykorzystania przez grupy przestępcze otwartych granic UE. Grupy te organizowały (trwa to do dziś) za wysoką opłatą nielegalne przerzuty ludzi z Bliskiego Wschodu i północnej Afryki. Pytanie tylko, czy te organizacje to tylko zorganizowane grupy przestępcze wykorzystujące okazje dla zysku, czy są one kierowane (sterowane) przez różne państwa, które rozgrywają sytuację dla osiągnięcia swoich celów strategicznych, takich jak np. osłabienie UE przez uwikłanie jej w szereg problemów powodowanych zmasowanym (nielegalnym) napływem ludności. Inne działanie to sunnickie, ekstremistyczne, wahabickie i salafickie publikacje ujawniające idee islamizacji Europy drogą zasiedlania muzułmańskimi imigrantami.

Sterowana nielegalna migracja bazowała też na fałszowaniu paszportów. Obywatele syryjscy częściej otrzymywali azyl w Europie, dlatego nielegalni migranci korzystali z fałszywych tożsamości. Handel paszportami odbywał się w Grecji, Libanie, Macedonii, Serbii oraz Turcji, ale także w Austrii, Chorwacji i Węgrzech. Według danych Frontexu migranci przybywający do UE w 2015 r. według narodowości to Syryjczycy 33%, Afgańczycy 15%, Pakistańczycy 2%, Irańczycy 1%, Irakijczycy 6%, 13% to ludność z innych krajów, a w przypadku 30% nie określono narodowości¹⁰.

Migracja z Syrii i Iraku do Europy to trudne wyzwanie logistyczne i mało prawdopodobne bez wsparcia z zewnątrz, szczególnie że wymaga przekroczenia pięciu granic, a bez stosownych zgód jest nielegalna. Mimo trudu ludzie

⁷ *Vide: Oświadczenie UE–Turcja (18 marca 2016)*, Rada Europejska.

⁸ *Review of The European Neighbourhood Policy*, Joint Communication to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions, Brussels, 18 XI 2015 r., s. 14, 15.

⁹ *Vide: P. SASNAL, Exodus z Syrii. Migranci i uchodźcy z Bliskiego Wschodu*, „Rocznik Strategiczny” 2015/2016, s. 351–255.

¹⁰ *Risk Analysis for 2016*, Frontex, s. 16.

sprzedawali cały swój dobytek, by zmienić miejsce do życia, ponieważ nie mieli nadziei na pokój w Syrii. W zniszczonym i ogarniętym wojną kraju nie ma żadnych perspektyw na pracę, godne życie i wykształcenie dzieci. Szanse na otrzymanie prawa stałego pobytu w Turcji, Libanie czy Jordanii także były i są niewielkie. Władze tych krajów chciały zmusić uchodźców do wyjazdu lub powrotu do Syrii z powodu niewystarczającej pomocy humanitarnej, zapasów gospodarczej i społecznej regionu Bliskiego Wschodu. Uchodźców i migrantów przyciąga zatem perspektywa życia w UE, do której z ich punktu widzenia łatwo się dostać, i choć rzeczywistość weryfikuje ich poglądy, dążą do celu, jakim jest godniejsze życie.

Jako kraje docelowe wybierane są głównie Niemcy i Szwecja, dlatego że oferują najbardziej hojne systemy pomocy socjalnej, można tam łatwiej znaleźć pracę, wykształcić dzieci, a pozostanie w krajach UE na stałe, uzyskanie obywatelstwa, umożliwia przyjazd kolejnym członkom rodziny. Warto podkreślić, że w przypadku migracji do UE na taki krok decydują się często najbogatsi, biednych ludzi nie stać na opłacenie przemytników¹¹. Wojna w Syrii paradoksalnie otworzyła szanse na lepsze życie nie tylko dla ludzi dotkniętych nią bezpośrednio, ale uruchomiła proces masowego przemieszczania się ludności z biedniejszych, zapóźnionych w rozwoju regionów świata do tych bogatszych, jak Europa.

Masowe migracje wpływają na politykę wewnętrzną i zagraniczną wielu państw

Perspektywa lepszego życia dla jednych niekoniecznie może oznaczać korzyści dla tych, którzy migrantów przyjmują. I choć w przypadku migracji wywołanej wojną, kataklizmami naturalnymi, kiedy ludzie uciekają by przeżyć, czymś bezsprzecznym jest udzielenie im schronienia i pomocy, to fale migracyjne wywołane innymi przyczynami mogą powodować poważne problemy i sprzeciw. Migracje mogą mieć negatywny i pozytywny wpływ na bezpieczeństwo wewnętrzne, zewnętrzne, ekonomiczne, polityczne, kulturowe, społeczne i demograficzne, co wpływa także na bezpieczeństwo międzynarodowe. Zakłócenia we wspomnianych obszarach w kraju, do którego napłynie fala migracji, prędzej czy później odbiją się na funkcjonowaniu w środowisku zewnętrznym, we współpracy bilateralnej, gdzie jej płynność zostanie zakłócona lub ograniczona dysfunkcją

¹¹ W. WILK, *Wojna w Syrii i kryzys humanitarny. Informator dla dziennikarzy*, Warszawa 2016, s. 26.

procesów wewnętrznych. Gdyby porównać rozwój zagrożeń związanych z migracją w zeszłym stuleciu i współcześnie, to można zauważyć, że w XX w. masowe przepływy osób powodowały zagrożenia społeczno-ekonomiczne, wpływały na kulturę i tożsamość, natomiast współcześnie stanowią jedno z najważniejszych wyzwań dla bezpieczeństwa narodowego. Pojawiają się trudności podczas dostosowania prawa międzynarodowego do praw lokalnych¹². Utrudniony jest także właściwy nadzór nad przemieszczaniem się dużych grup ludności. W części rejonów, do których najpierw trafiają migranci, dochodzi do przeludnienia i pojawia się problem kryzysu humanitarnego. Nie oznacza to, że tylko kraje przyjmujące migrantów borykają się z zagrożeniami i innymi problemami.

Migracje powodują, że inne wyzwania dla bezpieczeństwa mają państwa przyjmujące imigrantów, a inne te, skąd są oni wysyłani lub z których pochodzą. Państwa wysyłające borykają się z konfliktami wewnętrznymi lub wojną, biedą, brakiem pracy, brakiem wody, żywności, możliwości kształcenia obywateli etc. Oprócz kataklizmów czy wojen najczęstszymi przyczynami ucieczki obywateli są różne problemy wewnętrzne i brak perspektyw na godne życie; dołączając do tego organizacje przestępcze, które uczestniczą w nielegalnym przetrzymywaniu ludzi, widać, jak trudne jest odwrócenie tej sytuacji. Państwo przyjmujące migrantów musi zapewnić imigrantom dostęp do świadczeń socjalnych na swój koszt, tj. podatników, co w perspektywie może budzić niezadowolenie społeczne wśród rodzimej ludności. Migranci mogą powodować problemy na rynku pracy, szczególnie w przypadku dużej liczby ludności napływającej w jeden rejon. Problemem dla państwa przyjmującego są trudności z asymilacją, integracją migrantów. Duża liczba migrantów o określonej religii, kulturze przebywająca na jednym obszarze może stanowić zagrożenie dla tożsamości narodowej. Problemy w asymilacji ludności napływowej mogą prowadzić do konfliktów na tle kulturowym i narodowościowym, powodować napięcia (zamieszki, protesty, agresję etc.) i niechęć obywateli krajów przyjmujących wobec imigrantów. Wzrasta zagrożenie dla ludności z powodu możliwego pojawienia się ekstremizmu politycznego, przestępstw, terroryzmu, szczególnie w przypadku nielegalnych migracji, gdyż spada poziom i możliwość wnikliwej kontroli napływającej ludności¹³. Taki rozwój sytuacji

¹² Vide: K. BIAŁEK, *Migracje na świecie*, http://www.ceo.org.pl/sites/default/files/news-files/m3_migracje_na_swiecie.pdf (dostęp: 5.05.2023).

¹³ K.A. WOJTASZCZYK, *Istota i dylematy bezpieczeństwa wewnętrznego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2009, nr 1, s. 14.

może zostać wykorzystany przez ekstremistyczne ugrupowania uśpione wewnątrz kraju przyjmującego. W tle migracji wywołanej wojną w Syrii, od 2015 do 2017 r. doszło do wielu zamachów terrorystycznych na terenie UE¹⁴. W odpowiedzi na nie państwa członkowskie uzgodniły, że w celu wyeliminowania zagrożenia terrorystycznego należy m.in. usprawnić wymianę informacji na temat bezpieczeństwa z krajami partnerskimi, zacieśnić współpracę z państwami arabskimi i śródziemnomorskimi, lepiej reagować na otwarte konflikty, kryzysy oraz optymalnie wykorzystywać przepisy schengenśkie (rutynowe kontrolowanie obywateli UE na granicach zewnętrznych). Rada Europejska przyjęła też strategię określającą plan przeciwdziałania zagrożeniu ze strony Państwa Islamskiego (ISIS) i pomocy w przywracaniu pokoju i bezpieczeństwa w Syrii i Iraku¹⁵.

Migracje to nie tylko zagrożenia. Napływ nowej ludności to możliwy wzrost gospodarczy, odmładzanie społeczeństwa, zwiększanie intelektualnego i technicznego potencjału państwa przyjmującego. Następuje wymiana kulturowa między tubylcami a przybyszami. Ponadto migracje mogą dwojako oddziaływać na funkcjonowanie danego kraju, np. poprzez wzrost ekonomiczny, demograficzny i jednocześnie osłabienie bezpieczeństwa publicznego i kulturowego. Jakie mogą być demograficzne skutki migracji? Na obszarach takich jak Europa społeczeństwa się starzeją, ubywa ludności młodej i wykształconej, dochodzi do zachwiania struktury wiekowej. Migranci mogą pobudzić rozwój demograficzny, przybywając na nowe obszary generują wzrost liczby ludności, stanowią tanią siłę roboczą. Powstają nowe szlaki handlowe, rozwija się turystyka, tworzą się nowe więzi społeczne. Jednak osiągnięcie korzyści z migracji wymaga długofalowego i zorganizowanego działania.

Kontekst globalny i bezpieczeństwo

Wykorzystywanie zjawiska migracji jako narzędzia politycznego stało się zauważalne od 2015 r. Wojna w Syrii od początku przyciągnęła wielu światowych graczy, których zaangażowanie w wojnę oznaczało realizację celów polityki

¹⁴ *Vide: Najważniejsze zamachy terrorystyczne w Europie w ostatnich latach [DOKUMENTACJA]*, DGP, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/1048402,zamachy-terrorystyczne-w-europie-w-ostatnich-latach.html> (dostęp: 12.05.2023).

¹⁵ *Vide: Kalendarium: unijna walka z terroryzmem*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/fight-against-terrorism/history-fight-against-terrorism/> (dostęp: 12.05.2023).

międzynarodowej. Wśród tych państw znalazły się Federacja Rosyjska, Stany Zjednoczone z sojusznikami (Australia, Francja, Jordania, Kanada, Wielka Brytania), Arabia Saudyjska, Chiny, Iran, Katar, Turcja i Zjednoczone Emiraty Arabskie. Chiny rywalizujące z Stanami Zjednoczonymi o dominację na świecie zauważały swoje możliwości w odbudowie Syrii. Oznacza to ogromne kontrakty dla chińskich firm i większe wpływy na terenie Syrii w ramach Chińskiej Inicjatywy Pasa i Szlaku.

Interesy Stanów Zjednoczonych na Bliskim Wschodzie są widoczne od bardzo dawna. Stany włączyły się w walkę z reżimem Asada, a międzynarodowa koalicja państw na czele z Amerykanami przeprowadzała uderzenia z powietrza na pozycje ISIS. Amerykanie inwestowali w sprzęt wojskowy dla syryjskich rebeliantów oraz ich szkolili, jednakże unikali bezpośredniego zaangażowania w wojnę domową (w ramach strategii nieangażowania w ten konflikt). Konieczne było przeniesienie odpowiedzialności za ten region na państwa, które mają tam bezpośrednie interesy. Amerykańskie zainteresowania strategiczne oddalały się od Bliskiego Wschodu na rzecz Dalekiego Wschodu, zgodnie z nową doktryną globalną zaprezentowaną przez prezydenta Donalda Trumpa, a konsekwentnie realizowaną przez prezydenta Joe Bidena (np. całkowite wycofanie z Afganistanu). Głównym światowym oponentem stały się Chiny, dlatego dwie trzecie sił amerykańskich zostało rozlokowanych na Pacyfiku, Dalekim Wschodzie i jego peryferiach. Istniało także ryzyko, że wojna w Syrii może zaangażować państwa ościennie, a to negatywnie wpływałoby na amerykańskie interesy.

Wycofanie się Amerykanów wykorzystywała Federacja Rosyjska, dla której ważne było zaistnienie w tej części świata i wpływ na sytuację geopolityczną. Wspierając Asada, Rosja wsparła tzw. oś szycką (Irak, Iran, Liban, Syria). Po poniesieniu przez wojska rządowe dotkliwych strat ludzkich zdecydowała się na bezpośrednią interwencję zbrojną w Syrii poprzez morskie i lotnicze korpusy ekspedycyjne (2015–2016), by ograniczyć straty własne. Rosja na terytorium Syrii od lat dziewięćdziesiątych posiada dwie bazy wojskowe, morską Taurus i lotniczą Latakia.

Polityka międzynarodowa Rosji, skierowana przeciwko Zachodowi, pokazywała, że problem w Syrii można rozwiązać, ale konieczne będzie jej wsparcie. Ponadto w tym czasie doszło już do zajęcia Krymu, więc wykorzystując sytuację w Syrii, można było zażądać zniesienia zachodnich sankcji wobec Rosji, która liczyła także na elastyczność Zachodu w kwestii Ukrainy, zablokowanie planów

rozszerzania UE i NATO oraz zbudowanie osi podziału stref wpływów poprzez wymuszenie na nich powrotu do wschodnich granic obu organizacji, które miałyby rozdzielać faktyczne strefy wpływów w Eurazji¹⁶. W rzeczywistości operacja rosyjska w Syrii zwiększyła destabilizację i zaostrzyła rywalizację w regionie. Wpływała na strategiczne interesy wielu państw, prowadziła do eskalacji i rozszerzania konfliktów.

Obecność w Syrii sprzyjała również rosyjskim interesom gospodarczym, polityce energetycznej i współpracy wojskowej. Syria to także rynek zbytu dla rosyjskiej broni. Ponadto Syria była jednym z państw, które sprzeciwiły się rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ w sprawie zakończenia działań militarnych Federacji Rosyjskiej na Ukrainie¹⁷. Był to gest wdzięczności wobec Rosji. O kolejnym, tj. rekrutacji bojowników z Syrii, którzy mieliby wziąć udział w tzw. rosyjskiej operacji na Ukrainie, pisali także analitycy¹⁸. Obecność Rosji w konflikcie syryjskim należy zatem oceniać przez pryzmat kilku aspektów: demonstracji mocarstwowości, pokazu polityki wobec świata islamu, kontroli sytuacji w kontekście wzmocnienia radykalnych ruchów muzułmańskich – salafitów i wahabitów, ale także próby powstrzymania wpływów Zachodu w regionie, zwłaszcza tych amerykańskich. Ważnym aspektem była blokada projektów budowy rurociągów ropy naftowej i gazu z Syrii i Iraku do portów syryjskich na morzu Śródziemnym. Ropa ze złóż syryjskich jest transportowana głównie do Turcji cysternami samochodowymi, a tanie ropa i gaz ziemny ze złóż syryjskich i północno-irackich wahałyby cenami światowymi. To byłby duży problem, szczególnie dla Rosji uzależnionej od eksportu surowców energetycznych.

Kolejne znaczące państwo zaangażowane w konflikt syryjski to granicząca z Syrią Turcja, realizująca w Syrii własne interesy (zwłaszcza dotyczące Kurdów), ale też będąca sojusznikiem USA w międzynarodowej koalicji. Wspierała wysiłki Amerykanów przeciwko reżimowi Asada oraz ISIS, choć pojawiały się oskarżenia, że wspierała ISIS militarnie. Obawy Turcji w obliczu konfliktu w Syrii skierowane były głównie na możliwość rozlania się konfliktu na cały region oraz reaktywowania strategicznego sojuszu między Syrią a Partią Pracujących

¹⁶ *Vide*: T. OTŁOWSKI, *Rosyjskie zaangażowanie w Syrii jako geopolityczny „game-changer” dla regionu i świata, Komentarz Międzynarodowy Pułaskiego*, „Pułaski Policy Papers” 17 XI 2015, s. 5.

¹⁷ *Resolution 2623 (2022)*, United Nations, 27 II 2022.

¹⁸ *Vide*: S. NOWACKA, *Znaczenie wsparcia Syrii dla rosyjskiej inwazji na Ukrainę*, „Biuletyn PISM”, 21 III 2022, nr 43(2462).

Kurdystanu. Dlatego Turcja prowadziła działania wojskowe wymierzone przeciwko Kurdom, którzy od dawna dążą do utworzenia własnego państwa. Kolejnym problemem był wzrost napływu uchodźców zagrażający bezpieczeństwu państwa i obciążający gospodarkę. Z drugiej strony była to szansa na wzmocnienie współpracy handlowej i gospodarczej (przeniesienie fabryk syryjskich na terytorium Turcji). Należy tu wspomnieć o presji tureckiej na UE i opisanym powyżej porozumieniu między Ankarą i Brukselą. Syryjscy uchodźcy, którzy przedostaną się przez morze Egejskie do Grecji, będą przekazywani do Turcji. Unia zobowiązała się płacić Turcji za każdego odesłanego migranta oraz znieść obowiązek wizowy dla obywateli tureckich wjeżdżających do UE¹⁹.

W konflikcie w Syrii nie można pominąć znaczenia Iranu, który popiera utrzymanie reżimu Asada. Syria ma dla Iranu strategiczne znaczenie w regionie, dlatego okazał jej wsparcie finansowe, gdy ta borykała się z sankcjami, embargiem na ropę i ograniczeniami w transporcie lotniczym, wsparł budowę bazy wojskowej w Latakii. Wspierał ją wywiadowczo i angażował się w szpiegostwo cybernetyczne, był nawet oskarżany o udział w tajnym programie nuklearnym w Syrii. Iran wysyłał Syrii broń (m.in. drogą morską do Latakii), szkolił syryjską armię, siły bezpieczeństwa w pacyfikowaniu demonstrantów²⁰.

Arabia Saudyjska nie angażowała się bezpośrednio w działania, potępiała reżim Asada i wspierała syryjską rewolucję w kraju, w którym prześladowani są sunnici. Dla Arabii Saudyjskiej istotne było osłabienie Syrii i sojuszu z Iranem, co doprowadziłoby do zmiany układu sił w regionie, tj. uzyskania wiodącej roli Arabii Saudyjskiej. Obawę budził problem wzrostu liczby syryjskich uchodźców napływających do Jordanii. Według danych raportu „Global Humanitarian Assistance” z 2015 r. Arabia Saudyjska finansowała uchodźców syryjskich oraz pomoc humanitarną w innych krajach²¹. Arabia Saudyjska była w czołówce światowych darczyńców, mimo to nie przyjęła ani jednego syryjskiego uchodźcy. Budzi to zdziwienie opinii międzynarodowej z uwagi na fakt, że jest to najbogatszy muzułmański kraj świata, którego możliwości absorpcji migrantów obliczane są na dziesiątki milionów ludzi. Do tego nie ma różnic religijnych i kulturowych pomiędzy uchodźcami z Syrii a ludnością Arabii Saudyjskiej.

¹⁹ *Vide: Oświadczenie UE–Turcja (18 marca 2016).*

²⁰ A. DZISIÓW-SZUSZCZYKIEWICZ, *Regionalna rywalizacja o Syrię*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2012, t. 2, nr 22, s. 92–94.

²¹ *Vide: Global humanitarian assistance report 2015*, s. 46.

Jedynym wytłumaczeniem może być obawa Arabii Saudyjskiej o przetrwanie reżimu po zmianie struktury ludności. Arabia Saudyjska podobnie postępowała w kwestii uchodźców z Palestyny.

Wykorzystanie migrantów do celów politycznych

Rosnąca fala uchodźców z Syrii stała się pretekstem do łamania prawa międzynarodowego, uruchomienia procesu nielegalnej migracji ludności z innych krajów chcącej rozpocząć nowe życie w Europie, a także aktywizacji grup przestępczych handlujących ludźmi, nielegalnymi paszportami, wizami, organizujących proceder bezprawnego przerzutu ludzi z innych krajów.

Swoją szansę w sytuacji w Syrii oraz w masowym uchodźctwie przed wojną znalazły państwa, które migrację wykorzystały w formie działań o charakterze hybrydowym. Zauważyły bowiem chaos, jaki spowodował napływ migrantów przekraczający możliwości logistyczne np. służb UE. Skala migracji powodowała trudności w bieżącej pomocy uchodźcom. Żadne państwo ani procedury zarządzania kryzysowego nie podążają dynamice zdarzeń i zagrożeniom, jakie mogą one wywoływać. Często w początkowej fazie kryzysu występują problemy w reagowaniu. UE prawdopodobnie skuteczniej poradziłaby sobie w reagowaniu z falą uchodźców w 2015 r., gdyby nie fakt, że Rosja, prowadząc operacje wojskowe w Syrii, powodowała, że kolejne grupy uchodźców uciekały do Turcji. Ponadto finansowała ugrupowania europejskie o skrajnie prawicowych poglądach, których zadaniem było wzbudzanie niechęci Europejczyków wobec uchodźców. Rosja działała także na rzecz osłabienia głównych przywódców UE.

Migracja uchodźców z Syrii stała się kryzysem długofalowym, poszerzonym o migrantów zarobkowych z innych krajów i sterowanym nielegalną migracją do UE. Taka sytuacja trwale destabilizuje normalne funkcjonowanie państw i wspólnoty, osłabiając je od wewnątrz, co sprzyja potencjalnemu agresorowi.

Obecnie Rosja przy pomocy Białorusi wykorzystuje migrantów jako narzędzie wojny hybrydowej do destabilizacji sytuacji w Europie. Kryzys na granicy z Białorusią jest jednym z przejawów wykorzystania procesu wywoływanej migracji dla osiągnięcia celów politycznych. Władze Białorusi zorganizowały nowy szlak migracyjny, naciskając na wschodnie granice UE (Polski, Litwy i Łotwy). Próby odparcia nielegalnych migrantów przez europejskie straże

graniczne wiążą się z oskarżeniami o łamanie praw człowieka. O skali zjawiska mówią dane z 2022 r., gdy wzrosła liczba nielegalnych migrantów z Afganistanu, Iraku, Jemenu i Syrii. Próbowali się oni dostać do UE głównie przez granicę z Białorusią. Według danych Frontexu w 2022 r. wykryto 330 000 przypadków nielegalnego przekroczenia granicy UE poprzez wszystkie szlaki migracyjne, co stanowi najwyższy wynik od 2016 r. Najczęściej zgłaszano obywateli Syrii, Afganistanu i Tunezji²². Proceder ten odbywa się za pośrednictwem arabskich agencji turystycznych (tu dochodzą jeszcze wspomniane idee islamizacji Europy drogą zasiedlania muzułmańskimi imigrantami), które organizują to logistyczne przedsięwzięcie. Nie wydaje się zatem przesadzonym twierdzenie, że osłabienie UE poprzez wzmacnianie kryzysu migracyjnego na rzecz planów Rosji względem Ukrainy mogło być celowe. Masowy napływ migrantów, zwłaszcza tych nielegalnych, oprócz kryzysu humanitarnego, logistycznego, politycznego, uwikłania Wspólnoty w dodatkowe działania na rzecz bezpieczeństwa wewnętrznego i ochrony granic, nasila antyislamską narrację, którą wykorzystuje rosyjska propaganda do niszczenia wizerunku państw Zachodu w krajach Afryki i Bliskiego Wschodu.

Podsumowanie

Bezprecedensowy napływ uchodźców i migrantów do Unii Europejskiej osiągnął najwyższy poziom w 2015 r. Przy okazji ujawnił szereg luk w unijnej polityce w sprawach azylu i ochrony granic zewnętrznych. UE zapoczątkowała proces reform polityki azylowej i migracyjnej poprzez zlikwidowanie sieci przemytu i nielegalnego handlu, ułatwianie powrotów, ratowanie życia, zabezpieczanie granic zewnętrznych oraz zapewnienie większej liczby legalnych możliwości wjazdu dla osób ubiegających się o azyl²³. Konflikt w Syrii, zaangażowanie wielu państw (hegemonów światowych), osłabienie Europy miały wpływ na przetasowanie graczy na arenie międzynarodowej. UE, Stany Zjednoczone i Chiny jako trzy najbogatsze gospodarki świata mają ogromny wpływ na funkcjonowanie

²² *EU's external borders in 2022: Number of irregular border crossings highest since 2016*, Frontex, 13 I 2023 r.

²³ *Vide: Kwestia migracji*, Briefing Polityki UE – Działania dla obywateli, Parlament Europejski, https://what-europe-does-for-me.eu/data/pdf/focus/focus04_pl.pdf (dostęp: 12.05.2023).

innych podmiotów. Globalna sieć powiązań czyni z nich niezbędny element światowej sieci powiązań w dziedzinie politycznej, ekonomicznej, gospodarczej i społecznej, zatem np. osłabienie UE uruchomiłoby proces stopniowego zakłócania relacji międzynarodowych. Czy w związku z tym wywołanie masowej migracji z krajów Bliskiego Wschodu i Afryki do Europy mogłoby odpowiadać z punktu widzenia polityki międzynarodowej jakiemuś państwu? Odpowiedź brzmi „tak”, np. krajom muzułmańskim w celu islamizacji Europy oraz Federacji Rosyjskiej z jej imperialnymi zapędami. Warto tu przypomnieć, że ta próbowła wpływać na UE przez lata, uzależniając ją od surowców energetycznych, próbując łączyć gospodarczo i politycznie, szukając różnych możliwości, by zdominować jej struktury, lobbując w sprawie interesów własnych, penetrując ją swoją agenturą, wpłuwając polityków i biznesmenów w nielegalne interesy etc. Efekt tego typu działań na polu międzynarodowym, angażowanie się z konfliktami i stała obecność Rosji w istotnych wydarzeniach o znaczeniu obronnym, politycznym i gospodarczym może wskazywać na zaplanowane, skoordynowane działania, a każda trudna sytuacja w środowisku bezpieczeństwa międzynarodowego implikuje kolejne kroki.

Efekt wykorzystania migrantów dla własnych celów i zmiany na szachownicy międzynarodowej widać szczególnie w 2023 r. Fala migracji z Syrii, a następnie z innych krajów Bliskiego Wschodu i Afryki, okazała się doskonałym narzędziem w rosyjskiej wojnie hybrydowej przeciw Zachodowi, w osiąganiu celów strategicznych przez stosowanie szantażu i nacisku na międzynarodowych graczy, również w sprawie wojny w Ukrainie, w którą zaangażowanych jest wiele państw na świecie. Obecność Rosji na Bliskim Wschodzie miała na celu zademonstrowanie jej pozycji jako mocarstwa oraz pokazanie USA, że muszą się z nią liczyć. Operacja rosyjska w Syrii wpłynęła na destabilizację całego regionu, naruszyła strategiczne interesy wielu państw i zwiększyła rywalizację w regionie. Doprowadziła do wzrostu zagrożenia eskalacji i rozszerzania konfliktów, np. sunnicko-szyickiego, do tego zwiększyła się radykalizacja w państwach arabskich. Wszystkie te okoliczności są także dobre dla Iranu, obok Syrii najważniejszego partnera Rosji na Bliskim Wschodzie. Naruszenie stabilności w tym regionie może skutkować wzrostem ryzyka kolejnych fal uchodźców z Syrii²⁴. Systematyczny napływ migrantów można nazwać inwazją, to rodzaj wojny ofensywnej, szczególnie w obliczu zorganizowanego procederu przemytu

²⁴ *Vide*: K. STRACHOTA, J. LANG, *Konsekwencje operacji Rosji w Syrii dla regionu*, OSW, 7 X 2015.

ludzi przez granice czy nielegalnego sprzedawania wiz np. do UE. Do czego to doprowadzi, czas pokaże, jednak powrotu do starych struktur układu na świecie już nie będzie.

BIBLIOGRAFIA

Opracowania

- DZISIÓW-SZUSZCZYKIEWICZ A., *Regionalna rywalizacja o Syrię*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2012, t. 2, nr 22, s. 91–109.
- KACZMARSKI M., *Chiny wobec rosyjskiej interwencji w Syrii*, „Komentarze OSW”, 19 I 2016, nr 193.
- NOWACKA S., *Znaczenie wsparcia Syrii dla rosyjskiej inwazji na Ukrainę*, „Biuletyn PISM”, 21 III 2022, nr 43(2462).
- OTŁOWSKI T., *Rosyjskie zaangażowanie w Syrii jako geopolityczny „game-changer” dla regionu i świata*, *Komentarz Międzynarodowy Pułaskiego*, „Pułaski Policy Papers” 17 XI 2015.
- SASNAŁ P., *Exodus z Syrii. Migranci i uchodźcy z Bliskiego Wschodu*, „Rocznik Strategiczny” 2015/2016, s. 336–357.
- STRACHOTA K., LANG J., *Konsekwencje operacji Rosji w Syrii dla regionu*, OSW, 7 X 2015.
- WEISS M., HASSAN H., *ISIS. Wewnątrz armii terroru*, Warszawa 2015.
- WILK W., *Wojna w Syrii i kryzys humanitarny. Informator dla dziennikarzy*, Warszawa 2016.
- WOJTASZCZYK K.A., *Istota i dylematy bezpieczeństwa wewnętrznego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2009, nr 1, s. 14–15.

Netografia

- BIAŁEK K., *Migracje na świecie*, http://www.ceo.org.pl/sites/default/files/news-files/m3_migracje_na_swiecie.pdf (dostęp: 5.05.2023).
- Kalendarium: unijna walka z terroryzmem*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/fight-against-terrorism/history-fight-against-terrorism/> (dostęp: 12.05.2023).
- KOSTRZYŃSKI R., *65.3 mln osób przymusowo przesiedlonych – kolejny rekord w statystykach*, UNHCR, <https://www.unhcr.org/pl/363-plwiadomosci2016653-mln-osob-przymusowo-przesiedlonych-kolejny-rekord-w-statystykach-html.html> (dostęp: 22.05.2023).

Najważniejsze zamachy terrorystyczne w Europie w ostatnich latach [DOKUMENTACJA], DGP, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/1048402,zamachy-terrorystyczne-w-europie-w-ostatnich-latach.html> (dostęp: 12.05.2023).

Portal danych operacyjnych, <https://data2.unhcr.org/en/situations> (dostęp: 19.07.2023).

Akty prawne i raporty

EU's external borders in 2022: Number of irregular border crossings highest since 2016, Frontex, 13 I 2023 r.

General Report 2015, Frontex, 2016.

Global humanitarian assistance report 2015.

Kwestia migracji, Briefing Polityki UE – Działania dla obywateli, Parlament Europejski, https://what-europe-does-for-me.eu/data/pdf/focus/focus04_pl.pdf (dostęp: 12.05.2023).

Oświadczenie UE–Turcja (18 marca 2016), Rada Europejska.

Rada Europejska, 17–18 marca 2016. Wyniki obrad, Bruksela, 17 III 2016 r.

Resolution 2623 (2022), United Nations, 27 II 2022 r.

Review of The European Neighbourhood Policy, Joint Communication to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions, Brussels, 18 XI 2015 r.

Risk Analysis for 2016, Frontex.

Syrian Arab Republic – Humanitarian Snapshot, OCHA, 29 II 2016 r.

Katarzyna E. Derlatka

POPULATION MIGRATION AS A RESULT OF THE WAR IN SYRIA SINCE 2011 AS A THREAT TO INTERNATIONAL SECURITY

Summary. This article looks at the migration wave triggered by the war in Syria since 2011 and analyses the possibility of using mass population migration to destabilise the European Union and other areas in the world to influence the geopolitical situation. Mass migration of populations can be a security threat, influencing the domestic and foreign policies of various states. The effect of using migrants for their own ends and changing the international chessboard can be seen especially in 2023. The wave of migration from Syria and then from other countries in the Middle East and Africa, has proved to be an excellent tool in Russia's hybrid war against the West, in achieving strategic goals by using blackmail and pressure on international players, including on the war in Ukraine, in which many countries in the world are involved.

Keywords: war, Syria, migration, refugees, security, humanitarian crisis, global security